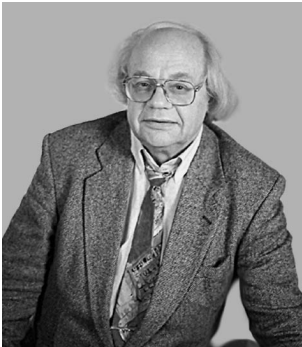

І. М. Дзюба

Драч Іван Федорович

ДРАЧ Іван Федорович (17. 10. 1936, с. Теліжинці, нині Тетіїв. р-ну Київ. обл. - 19. 06. 2018, Київ, похов. у рідному селі) - поет, сценарист, перекладач, громадсько-політичний діяч. Герой України (2006). Держ. премія України ім. Т. Шевченка (1976) за зб. «Корінь і крона» (1974). Державна премія СРСР (1983) за зб. «Зеленые врата» (1980). Премія Фундації О. і Т. Антоновичів (1991). Орден князя Ярослава Мудрого 5-го (1996) і 4-го (2001) ступ. Народний депутат України (1990-94; 1994-98; 1998-2002; 2002-06). Навч. у Київ. університеті (1958-61), закін. Вищі сценарні курси в Москві (1964). Працював у сценар. відділі Київ. кіностудії худож. фільмів ім. О. Довженка (1964-74), у редакції ж. «Вітчизна». Очолював Київ. орг-цію СПУ (1987-92). У 1989-92 - голова НРУ; чл. Комісії з питань відтворення видатних пам'яток історії та культури (1995-2001), Ради з питань мовної політики (1997-2001), Ради з питань інформ. політики (2001-02) при Президентові України; голова Держ. комітету інформ. політики, телебачення і радіомовлення України (2000-02). Голова ради Товариства зв'язків з українцями за межами України («Україна-Світ»; від 1991); Укр. всесвіт. координац. ради (1992-2001); президії Конгресу укр. інтелігенції (від 1995). Один із чільних укр. поетів-шістдесятників. До перших публікацій Д. належить «феєрична трагедія в двох частинах» - поема «Ніж у сонці» («ЛУ», 1961, 18 липня), яка одразу привернула увагу критиків. Одних вона шокувала незвичністю форми і зухвалим звертанням до тем, які належало обминати. Других - спантеличила складністю («незрозумілістю») поет.

мови. Третіх – буквально ошчасливила, як довгождане одкровення, глибиною і пристрасністю душев. відгуку на наболілі «кляті питання» доби та гострою сучасністю органічного у своїй самобутності поет. вислову. Молодий поет тоді придбав багатьох прихильників, ладних навіть заплющувати очі й на очевидні мінуси твору – слабкість, штучність заг. концепції, несерйозність запропонованих вирішень проблем, низку надуживань риторикою тощо. Для читача усі ці недогляди з лишком перекривалися зарядом молодого завзяття, енергією експериментаторства, масштабністю поет. мислення, яскравістю фантазії і, сказати б, обіцянням доторку до найсокровенніших глибин драми сусп. буття.

Перша ж поет. зб. Д. «Соняшник» (1962; без поеми «Ніж у сонці») виправдала найкращі читац. сподівання, явивши поета яскравого і динамічного. Великий цикл балад та етюдів з широким спектром настроїв і тональностей засвідчив емоцій. та інтелектуальний діапазон молодого поета, якому доступні були і громадян. патетика («Прометеївська балада»); і простодушно стилізована безпосередність та наївна парадоксальність уяви («Балада про соняшник»); і лір. гротеск з прямою побут. конкретністю («Балада про випрані штани»); і «інтелектуалізація» нар.-поет. традиції, суб'єктивна контамінація різних мист. явищ, поєднання модерно-професій. і фольклор. естетик; і лірика кохання – від лагідно-мрійливої («Лебединий етюд») до демонстративно-пристрасної («Нічний етюд»). Переживання ж Д. вершин світового мистецтва відбилося у гострій інтерпретації мист. тем і мотивів, у сміливих суб'єктив. версіях низки мист. постатей. Відчувається не лише щаслива відкритість до світу мистецтва, а й певна амбіціозна націленість на опанування, душевне привласнення його. Причому поета цікавили і вабили насамперед авангардні явища й форми («Сльоза Пікассо», «Соната Прокоф'єва»), а також рівноцінне, співзвучне з ними в укр. нар. і професійній традиціях («Балада про Сар'янів та Ван-Гогів», «Манайлова виставка»). Ці поезії Д. – своєрідний естет. маніфест, в якому є і елементи протистояння культур. провінціалізму та рутині й епігонству, і сприкреність стереотипом «хуторянства», і палке молодече бажання зірвати цей стереотип з образу укр. духовності, ствердити її здатність до сучас. динамізму. У світлі цього надзавдання варто розглянути і друге темат. крило поезії Д. – укр. історія і культура, її подвижники. Поет шукав підтвердження життєздатності укр. нації, її суспільнотвор. і духов. потенціалу. Все це мало легкопрочитуваний полем. підтекст, сприймалося як гостре оскарження занепадності сучасників, і тут починали звучати дошкульні сатир. й гротеск. мотиви. Звертала на себе увагу в збірці і жанр. свіжість, підкреслена винахідливість, енергія метафоризму, часом парадокс. асоціативність, багата ритмомелодика. Зб. «Соняшник» – поряд з дебютними зб. «Атомні прелюди» М. Вінграновського та «Тиша і грім» В. Симоненка (обидві – 1962) – стала одним із

центр. явищ тодіш. літ. життя в Україні, сповненого жаги оновлення, твор. тривоги і гарячкових надій.

До поч. кампанії з виявлення та наступу на т. зв. «формалістів» і «абстракціоністів» у мистецтві й літературі Д. устиг здобути авторитет і міг надалі публікувати свої твори, хоч і не всі. Наступна його поет. зб. вийшла 1965 і мала характерист.-ефектну назву «Протуберанці серця», яка підкреслила чуттєвий масштаб та інтелектуальну температуру поет. голосу автора. У збірці Д. виявив «космічні» претензії та зусилля ввібрати в поет. мову понятій. апарат сучас. науки, що, одначе, подекуди мало доволі зовн., поверховий і показний характер. Водночас позначилося розширення діапазону душев. реакцій на світове буття, форсування філософічності, взагалі, сказати б, употужнення світогляд. поля автора – напруженіше, інтенсивніше. Ця напруженість здається не так внутр.-спонтанною, як інтелектуально чи раціоналістично стимульованою, «вольовою». Але любовна лірика – вона належить до кращого в збірці – засвідчує і емоціональну глибину поета. У зб. «Балади буднів» (1967) виразно проступає вже інший напрямок шукань: спроба виразити метафіз. глибину людських буднів, корінну проблематичність буття. Це ніби раціоналістична романтизація буднів сучасності – не за рахунок специф. сентименту, а за рахунок розкриття чи спроби розкриття їх внутр. чуттєвої наповненості, таємничості і часом незбагненності, їх влученості в космічне життя. Д. прагне охопити найширший та найрізноманітніший матеріал – від натуральності локал. побуту до повсякден. складнощів духов. самовизначення. Вихитрена інтелектуалістська настановчість і високий вольовий навал часом знаходять вихід у своєрід. напруженому «плетінні словес» – в якомусь модер. бароко, розкіш. та сухуватому водночас, витонченому й холоднуватому попри кипучу лексику. Недостатність мимовільної пластичності і чуттєвої безпосередності Д. часом хоче компенсувати, затопити нар.-поет. стихією, але з неї інколи проглядає жорстка раціоналістична конструкція, хоча водночас є низка блискучих удач в органічному поєднанні фольклор. та інтелектуального начал, у використанні фольклор. поетики задля розв'язання нових, підкреслено сучас. завдань. У зб. «До джерел» (1972) помітна ще одна нова тенденція: до епізації вірша, до об'єктивов. оповіді про «людей з народу», характер. людський типаж. Д. немовби заповзвся створити широку галерею поет. портретів таких людей з нелегкою долею (а в ній – доля народу), показавши через них життєву силу, щедрю вдачу, талановитість і черпаючи в цьому віру в істор. буття свого народу. У циклі балад («Балада про дядька Гордія», «Балада про дядька Зінька», «Балада про батька» та ін.) смаковита побут. конкретність і локал. колорит та крута характерологія присмачені романтич. типізуючим згущенням і лір. захватом. Цей мотив у поезії Д. звучав і далі, а пізніше, емоціоналізований ностальгією і внутр. потребою нового духов. звертання до місць дитинства, до

«малої вітчизни», знайшов яскраве розкриття у зб. «Теліжинці» (1985).

У поезії Д. є те, що можна назвати «трудом пам'яті» – не лише інтимної, а й істор., культурологічної. Маємо одну з поетових причетностей до процесу самоствердження народу всупереч дії сил нац. нівеляції, – тут теж місія поета, і він знаходить можливості здійснювати її за найнесприятливіших сусп. і літ. обставин. Свідчення цього – галерея створ. ним глибоких образів діячів укр. історії та культури (у зб. «До джерел», 1972; «Київське небо», 1976; «Сонячний фенікс», 1978; «Шабля і хустина», 1981; «Київський оберіг», 1983; «Лист до калини», 1994; «Вогонь з попелу», 1995; «Сізіфів меч», 1999), інтерпретованих на історіософ. і культурософ. рівні та здатних як збагатити наші знання про самих себе, так і роз'ятрити наше переживання самих себе як народу, загострити нашу потребу нац. ідентифікації. Роки твор. зрілості Д. припали на добу соц.-політ. і духов. стагнації суспільства, добу брежнєвської задухи, яка тяжко пригнічувала людську думку і душу. Поетові важко було виборювати власний духов. простір, доводилося весь час змінювати напрямки шукань для «прориву» до слова правди, маневрувати, робити якісь спроби і відмовлятися від них. Сьогодні не так однозначно сприймаються його оди науці, пафос індустріалізації, не кажучи вже про романтику атома, якими позначені зб. «Корінь і крона» (1974) та ін. Не дали довготривалого результату і спроби зануритися в робітничу тему (зокрема в донец. циклі) – тут відчувається певна силуваність, стилізація під «демократичний» тон, хоч загалом ці зусилля якоюсь мірою збагатили поет. досвід і палітру Д. А «сцієнтичні» вірші його попри те, що він залишається раціоналістичним навіть у своїй жагучій грі з ірраціональним, так чи інакше дають відчутти драматизм борінь наук. думки: як образ буття і страждань матерії світу. Виразною інтелектуальною барвою сюди додається і філос. іронія Д. Втім в останніх його поет. збірках, зокрема у зб. «Противні строфи» (2005), відчутна певна екстенсивність, «калейдоскопічність» – як зворотний бік темат. невситимості.

У різні часи було багато нарікань на «складність», «незрозумілість» поезії Д. Що ж, його тексти справді бувають складні, і читати їх – не розвага. Та це переважно та складність, на яку поет не тільки має право, але й за яку доброзичливий читач може бути йому лише вдячний: складність поезії вводить у складність життя і навчає шанобливо і тремтливо зупинятися там, де міг би пройти бравурно й бездумно. Хоч буває і риторична складність, що приховує ілюзію глибини; буває тривіальність; інколи вчувається надуманість і бракує неспростовної внутр. необхідності. Що ж, може, це неминучі «накладні витрати» на непогамовний твор. пошук. А спрощення поет. мовлення і зниження напруги складності не йдуть на користь Д. Це видно на прикладі деяких віршів останніх років – тих, у яких переважає публіцист. риторика, хоч і темпераментна, але

депутатськи-прямолинійна, «називна», а не фігуративна. Подекуди це просто версифікац. обґрунтування минутих вражень від конкрет. осіб, конкрет. подій-вражень, що не набули естет. переформатування. У таких випадках хотілося б більшої інтерпретац. дистанції між цією конкретикою і актом поет. образотворення. Та й публіцист. темперамент не завжди утримується на віртуоз. лексич. ноті, зісковзуючи інколи в хизливу брутальність побут. експресії.

Д. – автор низки кіносценаріїв: х/ф «Криниця для спраглих» (1965, реж. Ю. Ілленко), що став однією з вершин укр. філос.-поет. кіно, хоча через цензуру з'явився у прокаті лише від 1987; «Камінний хрест» (за мотивами новел В. Стефаника, 1968), «Дід лівого крайнього» (співавт., 1973; обидва – реж. Л. Осика), «Іду до тебе» (1971; про Лесю Українку), «Мати рідна, любима» (співавт., 1986; обидва – реж. М. Мащенко), «Пропала грамота» (за мотивами однойм. повісті М. Гоголя, 1972, реж. Б. Івченко), «І в звуках пам'ять відгукнеться» (співавт., 1986, реж. Т. Левчук; про композитора М. Лисенка), «Зона» (за п'єсою М. Куліша; співавт., 1988, реж. М. Мащенко і С. Шахбазян), «Таємниця Чінгісхана» (за однойм. п'єсою М. Шаханова, 2002, реж. В. Савельєв; усі – Київ. кіностудія худож. фільмів ім. О. Довженка), «Вечори на хуторі біля Диканьки» (за мотивами однойм. повісті М. Гоголя, 1983, реж. Ю. Ткаченко, студія «Укртелефільм»). У доробку Д. також лір.-драм. поеми, драми, кіноповісті, в яких звучать найгостріші конфлікти світу 2-ї пол. 20 ст. («Зоря і смерть Пабло Неруди»); осмислюються естетико-гуманіст. принципи демократ. мистецтва і громадян. ідеал та обов'язок митця («Соловейко-Сольвейг», «Київська фантазія на тему дикої троянди-шипшини»); пошукується сенс нац. історії. У поет. драмах Д. намагався розвинути традицію інтелектуальної, «діалогічної» драми, зорієнтованої на поет. агон (риторичне змагання, гострий публ. диспут); випробовує і введення в розвиток конфлікту «античного хору». Як літ. критикові Д. притаманні масштабність бачення худож. життя і вагомість естет. критеріїв, ерудиція, вимогливий смак, проникливість і гострота характеристик, темпераментність стилю. Актив. учасник і організатор сучас. літ. процесу в Україні, він зацікавлено й гаряче відгукується на нього численними узагальнювальними й аналіт. статтями та рецензіями, глибоко інтерпретує класичну спадщину (частина статей Д. зібрана у кн. «Духовний меч», 1983; рос. перекл. – Москва, 1988). Перекладацька праця Д. обіймає широке коло найвизначніших майстрів сучас. світової і багатонац. рад. поезії, а також низку імен світової класики. Вона засвідчує багатство його естет. імпульсів та професійну невтомність і водночас збагачує укр. літературу перлинами іншомовної поезії.

Окремої уваги заслуговує поема Д. «Чорнобильська мадонна» (1988), що залишається чи не найзначнішим твором усіх літ-р на цю апокаліпт. тему. І тут

Д. виявив себе енергій. експериментатором, модернізуючи архітектоніку і збагачуючи стилістику, вводячи елементи кінодинаміки, колажу, публіцистики, документалістики, таким чином розширюючи жанр. межі, збагачуючи виражальні можливості укр. поеми. Своєрідність поеми Д. порівняно з іншими творами на цю тему в тому, зокрема, що автор поставив перед собою завдання не так відобразити подієвий бік чорноб. трагедії, її, сказати б, фабулу, як, обертаючи тему окремими гострими гранями, дати концентроване вираження свого суб'єктив. переживання її, потрясіння свідомості, яке вона викликала, з виходом на вічні морал. та філос. питання, що набувають якості особистої пристрасті. В цілому потенціал поет. думки й етичної сили твору високий, хоч і не все в поемі позначене досконалістю виконання, і перепади худож. рівня та її просто змістовності відчутні. Ще до написання поеми атомна катастрофа опинилася в центрі громадян., публіцист. діяльності Д., він же перший на з'їзді письменників України в травні 1986 одверто і драматично поставив питання про голод 1932-33 в Україні, що тоді вимагало рідкіс. мужності. Твори Д. видано в багатьох країнах світу в перекл. десятками мов, і його ім'я стало одним із символів повноцінності сучас. укр. культури.

Основні твори

Дума про вчителя: Драм. поема. К., 1977; Американський зошит: Вірші. Переклади. Драм. поема. К., 1980; Вибрані твори. Т. 1-2. К., 1986; рос. перекл. - Протуберанцы сердца. 1966; На дне росы. 1976; Солнечный гром. 1977; Подсолнух. 1983; Американская тетрадь. 1984; Зеленые врата. 1986; Избранное. 1987 (усі - Москва).

Державний архів

ЦДАМЛМ. Ф. 628.

Бібліографічний опис:

Драч Іван Федорович / І. М. Дзюба // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. - К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. - Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-21707>. - Останнє поновлення : 2018.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).